

ioan-aurel pop

**ISTORIA
ADEVĂRUL
ȘI
MITURILE**

tratat academic

IOAN-AUREL POP

ISTORIA, ADEVĂRUL ȘI MITURILE

(Note de lectură)

Editura Virtual

2011

ISBN(e): 978-606-599-874-2

Avertisment

Acest volum digital este prevăzut cu sisteme de siguranță anti-piratare. Multiplicarea textului sub orice formă este sancționată conform legilor penale în vigoare.

Cuprins

1. EXPLICAȚIE PRELIMINARĂ.....	1
RECEPTAREA CĂRȚII	1
CONȚINUTUL	3
DE CE O CARTE DESPRE ALTĂ CARTE?	5
2. ANALIZA CONȚINUTULUI.....	8
INTRODUCERE (P. 43-48).....	8
CAP. I. ISTORIE, IDEOLOGIE, MITOLOGIE.....	19
PRIMA INTRARE ÎN EUROPA (P. 49-52).....	19
NAȚIONALISM ȘI MODERNIZARE (P. 52-61)	19
UN MIT NAȚIONAL: MIHAI VITEAZUL (P. 61- 66)	32
PROIECTE DIFERITE, ISTORII DIFERITE (P. 66-72)	34
GLORIFICAREA TRECUTULUI (P. 72-79).....	35
DE LA ROMANTISM LA ȘCOALA CRITICĂ (P. 79-83)	40
PARADIGMA JUNIMISTĂ: DETAȘAREA DE ISTORIE (P. 83-90).....	42
REAȚIA AUTOHTONISTĂ (P. 90-97).....	47
IMPOSIBILA OBIECTIVITATE (P. 97-107).....	49
DISCURSUL COMUNIST: FAZA ANTINAȚIONALĂ (P. 107-112).....	55
DISCURSUL COMUNIST: RECUPERAREA TRECUTULUI (P. 112-117)	57
DISCURSUL COMUNIST: EXACERBAREA NAȚIONALISTĂ (P. 117-126).....	59
CAP. II ORIGINILE	65
CÂTEVA PRINCIPII (P. 127-129)	65
VREMEA ROMANILOR (P. 129-136)	66
DACI ȘI ROMANI: O SINTEZĂ DIFICILĂ (P. 136-147).....	70
DACII ÎȘI IAU REVANȘA (P. 147-153)	74
LUPTA DE CLASĂ ÎN DACIA (P. 154-155)	78
MOMENTUL DACIC AL COMUNISMULUI (P. 155-161).....	78
SLAVII, O PREZENȚĂ OSCILANTĂ (P. 161-168).....	81
NAȚIUNEA: ORGANISM BIOLOGIC SAU COMUNITATE SOCIALĂ? (P. 168-170)	83
CAP. III CONTINUITATEA.....	85
UN PARADOX ISTORIOGRAFIC: ARIA DE FORMARE A POPORULUI ROMÂN (P. 171-173).....	85
LA NORD ȘI LA SUD DE DUNĂRE. UN POSIBIL COMPROMIS? (P. 173-179)	88

CONSOLIDAREA ROMANITĂȚII NORD-DUNĂRENE (P. 180-182).....	89
ÎN ANII COMUNISMULUI: IMPERATIVE IDEOLOGICE ȘI	
ARGUMENTE ARHEOLOGICE (P. 182-187)	90
STATUL ROMÂNESC DE-A LUNGUL „MILENIULUI ÎNTUNECAT” (P. 188-189)	95
CONCLUZII: ARHEOLOGIE, LINGVISTICĂ ȘI POLITICĂ (P. 189-194).....	98
CAP. IV UNITATEA	100
ARDELENI, MUNTENI, MOLDOVENI... SAU ROMÂNI? (P. 195-199)	100
RĂURILE ȘI CARPAȚII (P. 199-200)	103
UNITATEA ISTORICĂ: REFLUX ȘI REELABORARE (P. 200-208)	104
COMUNISMUL: MITUL UNITĂȚII LA ZENIT (P. 208-217).....	108
ÎN CĂUTAREA SUFLETULUI ROMÂNESC (P. 217-226)	119
O SINTEZĂ FLUIDĂ (P. 226-229)	125
CAP. V. ROMÂNII ȘI CEILALȚI	128
”CINE-A ÎNDRĂGIT STRĂINII.. ” (P. 230-233).....	128
APĂRĂTORI AI OCCIDENTULUI (P. 233-237).....	134
DESPĂRȚIREA DE EST (P. 237-240).....	138
MITUL FRANCEZ (P. 240-243).....	141
”CONTRA-MITUL” GERMAN (P. 244-249).....	141
MITOLOGIE COMUNISTĂ (P. 249-253).....	142
REPERE POSTREVOLUȚIONARE (P. 253-255)	144
TREI DOSARE SENSIBILE: ȚIGANII, MAGHIARII, EVREII (P. 255-261).....	145
PRIETENI ȘI ADVERSARI: UN JOC ISTORIC (P. 261-263)	147
COMLOT ÎMPOTRIVA ROMÂNIEI (P. 263-266)	149
TENTAȚIA IMPERIALĂ (P. 266-271).....	150
COMPETIȚIA DREPTURILOR: NAȚIUNI, FRONTIERE, MINORITĂȚI (P. 271-275)	157
A PATRA PUTERE MONDIALĂ (P. 275-277).....	160
”CEIALȚI” DESPRE ROMÂNI (P. 277-281).....	161
CAP. VI. PRINCIPELE IDEAL	163
EROI ȘI SALVATORI (P. 282-284)	163
CONSTITUIREA PANTEONULUI NAȚIONAL (P. 284-291)	166
TĂIEREA BOIERILOR: DOSARUL LUI IOAN VODĂ (P. 291-296).....	170
”CUM NU VII TU, ȚEPEȘ DOAMNE.. ” (P. 296-299).....	173
MITUL DINASTIC (P. 299-307).....	176
O A DOUA DINASTIE? (P. 307-309)	178
MITOLOGIE FEMININĂ. REGINA MARIA (P. 309-314).....	179

SALVATORI INTERBELICI (P. 314-319).....	179
MITOLOGIE LEGIONARĂ (P. 319-321).....	183
DE LA BĂLCESCU LA GHEORGHIU-DEJ (P. 321-328).....	185
DE LA BUREBISTA LA CEAUȘESCU (P. 328-338).....	188
CAP. VII DUPĂ 1989.....	193
RUPTURĂ SAU CONTINUITATE? (P. 339-344).....	193
ÎNTOTDEAUNA UNIȚI? (P. 344-352).....	196
METODOLOGIA UITĂRII (P. 348-352).....	200
LIBERTATEA DE A SPUNE ORICE (P. 352-354).....	204
UN MOMENT CARE TREBUIE DEPĂȘIT: BLOCAJUL MITOLOGIC (P. 355-357).....	207
ÎNCHEIERE (P. 358-361).....	209
DUPĂ TREI ANI. INTRODUCERE LA EDIȚIA A II-A	211
POVESTEA UNEI CĂRȚI (P. 5-7).....	211
DEMITIZARE? (P. 7-10).....	214
EMINESCU (P. 10-11).....	216
ANII INTERBELICI ȘI COMUNISMUL (P. 12-16).....	218
SINDROMUL KOSOVO (P. 16-17).....	221
SUNTEM O NAȚIUNE, NU O NAȚIUNE ORTODOXĂ (P. 17-20).....	222
”AMENINȚAREA” FEDERALISTĂ (P. 20-23).....	223
DE LA „GETO-DACI” LA „NAȚIUNEA ROMÂNĂ MEDIEVALĂ” (P. 23-27).....	225
SONDAJE (P. 27-31).....	228
SCANDALUL MANUALELOR (P. 31-39).....	230
CEEAA CE CRED (P. 40-41).....	235
3. REFLECȚII FINALE	238
PRINCIPIILE. CONCEPȚIA DESPRE CUNOAȘTEREA TRECUTULUI.....	238
METODA DE LUCRU	243
ISTORIA ROMÂNILOR.....	250
ISTORICII ȘI MITURILE.....	251
MITURILE ÎN TIMPUL COMUNISMULUI.....	253
SPECIALIȘTII TEMEI.....	255
ROMÂNII.....	257
NAȚIUNEA.....	259
CE PUTEM FACE CU ISTORIA DACĂ NU CREDEM ÎN MITUL ABSOLUT?	265

1. EXPLICAȚIE PRELIMINARĂ

RECEPTAREA CĂRȚII

Lucrarea lui Lucian Boia *Istorie și mit în conștiința românească*, apărută în 1997 și republicată apoi, inclusiv în limbi străine, a șocat în mare măsură elita intelectuală din România. Este o carte complexă, cu semnificații și mesaje multiple, greu de încadrat într-un domeniu anume. Pentru unii, ea poate fi un demers istoriografic, fiindcă autorul său este istoric de meserie și fiindcă se ocupă de felul în care au scris istoricii români despre obiectul muncii lor, trecutul, mai ales în secolele XIX și XX. Pentru alții, este o operă de istoria culturii, deoarece trasează profilurile marilor curente și mișcări culturale care au marcat societatea românească modernă și contemporană. Poate fi privită și ca o încercare de evidențiere a implicațiilor și imixtiunii politicului în orientarea culturii și, mai ales, a istoriografiei. În bună măsură, cartea este și o filipică împotriva distorsiunilor, întreținute voit și vehement de regimul comunist, în cercetarea, tratarea și scrierea istoriei. Prin generalizările, abordările sintetice, abstractizările pe care le face, lucrarea poate fi privită și ca filosofică sau, cel puțin, ca aparținând filosofiei istoriei. Unii pot vedea prioritar în paginile menționate un mesaj împotriva naționalismului și pentru integrarea europeană a României (mai exact, a românilor, vrea să spună autorul). *Istorie și mit...* este și un model de tratare critică, fără menajamente, a unui domeniu, a unor discipline, a unui segment de cunoaștere. Evident, încadrările posibile și semnificațiile cărții sunt departe de a fi epuizate prin aceste câteva sugestii. În cazul de față, cititorii au avantajul de a ști și ce a intenționat autorul scriind această carte, ce mesaj a dorit să transmită, fiindcă acest lucru este nu numai implicat în text, dar este și mărturisit în mod direct, în introducerile edițiilor cărții. Vom reveni asupra acestui aspect.

Autorul lucrării, Lucian Boia, este de formație istoric - cunoscut printr-o operă vastă, novatoare în multe aspecte - și un distins profesor al Universității din București. Natural, fiind istoric și tratând statutul și conținutul disciplinei numite istorie, materialul faptic din care ea trăiește, este de presupus că autorul s-a adresat și istoricilor, dacă nu prioritar lor. Dar, deși istoricii au citit sigur această carte, mai mult decât alți oameni de cultură, și, poate, au priceput-o mai bine în toate detaliile sale, ei nu s-au pronunțat public despre ea, în scris, decât în foarte mică măsură. Marii „recenzenți” ai cărții dlui Lucian Boia sunt politologii, criticii literari, filosofii, economiștii, oamenii politici, militanții anticomuniști și alții, care, aproape la unison, s-au arătat entuziasmați de ceea ce au citit. Faptul nu trebuie să mire prea tare: abordarea este șocantă, stilul atractiv, verbul fluent, incitant, argumentațiile sunt sau par logice, arhitectura întregii alcătuirii este impresionantă, convingătoare; sunt evitate detaliile excesive și rigiditatea stilului științific etc. Este clar că lucrarea a fost scrisă și cu scopul de a surprinde, de

a trage un semnal de alarmă, de a schimba atitudini și abordări considerate perimate sau vetuste, excesiv «patriotice» și chiar periculoase pentru soarta țării, pentru viitorul României în comunitatea europeană. Cartea se îndreaptă la modul declarat contra naționalismului și comunismului - cele «două mari proiecte ale secolului al XIX-lea», ca și contra istoriei privity ca *magistra vitae*, contra viziunilor istoriciste asupra vieții, contra rolului acordat până acum istoriei în societate.

În general, fie și numai prin tăcerea lor, istoricii de meserie au respins cartea dlui Lucian Boia. Motivele sunt multiple și destul de diferite. Majoritatea specialiștilor nu agreează acest gen de viziuni generalizatoare, fiind obișnuiți să trateze punctual o epocă, o temă, o personalitate, cu metode consacrate și cu scopul de a reface parțial, de a reconstitui trecutul, de a afla adevărul, în măsura în care acesta este accesibil. Or, cartea de față pledează împotriva unor astfel de abordări. Alți specialiști au avut impresia că lucrarea nu spune practic nimic nou, că spiritul critic în cultura românească modernă a rostit mereu și rostește periodic astfel de sentințe purificatoare, igienizante și că profesorul Lucian Boia nu face decât să forțeze uși deschise, însă cu metode mai dure, iconoclaste, ireverențioase la adresa celor mai mari istorici. Pentru unii confrăți, dintre cei care și-au dat măsura valorii în anii comunismului - nu noi alegem epoca în care trăim! - opera de față a ajuns să fie o ofensă, deoarece ea tinde să privească relativ uniform toată creația istoriografică dintre anii 1948 și 1989, considerând-o cvasitotal aservită «comenzii de partid», tezistă, naționalist-comunistă și lipsită de orice valoare. Pentru alții, cartea pornește de la concluziile autorului, după care urmează încercarea stăruitoare de a le dovedi, ceea ce apare drept o inconsistență logică (mai ales o abatere de la logica istorică) și drept o forțare a notei de tip «patul lui Procust». Nu sunt puțini nici cercetătorii care au descoperit în lucrare o seamă de inexactități, inadvertențe, erori și care nu sunt de acord cu unele definiții, cu semnificația dată unor concepte, noțiuni. În fine, poate unii preferă să vadă partea plină a paharului, în vreme ce dl Lucian Boia procedează viceversa. Nu negăm faptul că verbul colegului bucureștean a rănit unele orgolii, a aruncat oprobriul asupra unor istorici, mulți în viață și onorați de înalte instituții, a veștejit, blamat și ironizat stilul «academic» de a trata trecutul, a acuzat o pretinsă tentă «comunistă» și «neocomunistă» sau, dacă nu, «sămănătoristă», «romantică», «naționalistă» etc. În abordarea istoriei la noi. Aceste «adevăruri» dure - de fapt, acuze - nu sunt ușor de receptat, de acceptat, mai ales când vin din partea unui coleg de meserie. Este ca și cum ai spune *Urbi et Orbi*: eu sunt deștept, eu știu tot ce s-a făcut greșit în cutare domeniu și nu am căzut în plasa erorii niciodată, pe când voi, ceilalți, de azi și din trecut, sunteți proști, dogmatici, naționaliști, comuniști, falși patrioți etc. și nici nu vă dați seama de acest lucru, pe care, iată, eu sunt chemat să vi-l arăt! Să recunoaștem că nu este prea confortabil să primești cu inima ușoară și cu seninătate sentințe de acest fel. Nu spunem că autorul a urmărit neapărat astfel de scopuri, că a avut intenția să lovească în persoane, dar tonul uneori vehement, impresia de cunoaștere totală a domeniului, critica tăioasă și pe alocuri caustică, formulările cu tentă de sentințe, ușorul dispreț pentru disciplina numită istorie și pentru mare parte a

creației din domeniu nu pot trece neobservate, se insinuează treptat, îl cuprind pe cititorul avizat și îl pun pe gânduri (însă nu întotdeauna în sensul dorit de autor).

Putem admite, la rigoare, că aceste reacții și abordări sunt exagerate, neavenite, subiective, izolate (nimeni nu a făcut sondaje de opinie spre a le analiza științific), că provin și din gelozie, din invidie pe un autor de succes. În fond, câți istorici nu scriu adevărate monografii - contribuții esențiale la cunoaștere - pentru care depun eforturi de zeci de ani și nu ajung cunoscuți și apreciați decât de specialiști, pe când dl Lucian Boia a devenit un nume notoriu în cultura românească și, nu numai, prin câteva „eseuri șocante”? Totuși, nu se poate să fie numai atât. Se știe că este foarte greu să fii profet în țara ta. Istoricii nu sunt doar geloși, invidioși, aspri, răuvoitori, indiferenți față de cartea profesorului Lucian Boia; ei sunt și specialiștii domeniului, cunoscătorii materiei tratate. Prin urmare, este firesc ca ei să fie cel mai greu de convins. Multora dintre confrăți le-au trecut prin cap ideile vehiculate în lucrarea de față, chiar dacă exprimarea lor a luat forme diferite. De aceea, adevăratele recenzii - deși lucrarea este interdisciplinară și dovedește o largă erudiție - erau de așteptat din partea istoricilor. Ele nu au venit decât sporadic, din motive care transpar în rândurile de mai sus. În plus, „tăcerea este de aur”. Pentru unii, ignorarea este o formă de dispreț și de protest. Pe de altă parte, nu este simplu să faci o astfel de recenzie. Cartea rediscută întreaga istorie românească, de la geto-daci începând, iar istoricii sunt specializați pe anumite „felii” din trecut. Este dificil pentru un singur recenzent să fie la fel de riguros pentru toate epocile și temele. Natural, nu este imposibil, din moment ce un singur autor s-a încumetat să scrie cartea de față. Și apoi, se spune că este mai ușor să critici, să „demolezi”, decât să construiești. Oricum, punerea sub semnul întrebării a unui întreg domeniu sau segment de cunoaștere este o redutabilă provocare, extrem de dificil de acceptat. Cu toate acestea, ideile cuprinse în carte, materialul faptic analizat, concluziile autorului sunt extrem de serioase și de importante și ele merită cât mai multe analize, comentarii, opinii.

CONȚINUTUL

Ordonarea materialului cuprins în această lucrare este judicioasă și ingenioasă în același timp. Cartea trece aparent în revistă întreaga istorie a românilor, de la geți și daci până astăzi. Două remarci se impun însă încă de la început: 1) structura cărții nu ține seama neapărat de trecutul propriu-zis, ci de discursul despre trecut; 2) această structură nu răspunde prioritar nici rigorilor istoriei istoriografiei - disciplină consacrată de-acum și predată la Universitatea din București chiar de profesorul Boia, - ci mai mult succesiunii „miturilor istorice”. Prin urmare, autorul nu și-a structurat cartea în funcție de istorie, ci în funcție de mituri. Dar contradicția între cele două noțiuni este doar aparentă, fiindcă dl Boia, cum se va vedea în detaliu mai la vale, crede că istoria este o succesiune de mituri. Lucrarea nu urmează prezentarea la modul simplu a acestor mituri, deoarece scopul autorului este unul aproape

exclusiv critic. Astfel, «miturile istorice» sunt înfățișate după felul cum s-au format și au pătruns în «conștiința românească», grație istoricilor și elitei culturale în general, copleșiți cu toții de concepții, metode și idealuri greșite, în dezacord cu mersul evoluției europene.

Cartea este formată din șapte capitole, cărora li se adaugă (în prima ediție) o *introducere*, o *încheiere*, o generoasă *bibliografie* și un *indice de nume de persoane*. Primul capitol, intitulat *Istorie, ideologie, mitologie*, face o scurtă istorie a curentelor culturale și istoriografice, de la Școala Ardeleană până la comunism, cu accent pe modul cum s-a receptat trecutul pe parcursul ultimelor două secole. Constatarea autorului este că trecutul românilor a fost „mitizat” de către istorici și folosit ca instrument de către puterea politică, mai ales în scopuri naționaliste. Capitolul al II-lea se ocupă de *origini*, adică de „mitizarea” epocii formării poporului român și a limbii române, cu accent pe viziunea asupra dacilor, romanilor și slavilor. Tot aici, fără legătură directă, se trece și la discutarea conceptului de națiune română modernă, și acesta copios „mitizat”, după opinia autorului. Capitolul următor, intitulat *Continuitatea*, se referă tot la „origini”, fiindcă glosează pe tema ariei de formare a românilor, adică a continuității etnice, dar și a continuității politico-statale. Este evidențiată ideea că problema continuității de locuire a daco-romanilor, străromânilor și românilor la nord de Dunăre și problema statului dintre secolele IV și XIV au avut mereu prioritar conotație politică și naționalistă în istoriografia și cultura românească. Chestiunea *unității* apare în capitolul al IV-lea și se axează pe acele elemente care i-au separat pe români de-a lungul timpului și astăzi, și pe care istoricii, oamenii de cultură în general nu au vrut să le vadă, preferând exaltarea unității românești, adică „mitizarea”. În capitolul numit *Românii și Ceilalți*, prin sondarea viziunii românilor asupra străinilor, prin relevarea locului pe care și l-au atribuit români în Europa Central-Orientală, a modelelor și influențelor culturale venite din afară, a concepției despre minorități etc., se ajunge la concluzia că românii îi urăsc pe străini și pe minoritari, că nu știu să discearnă între prieteni și inamici, că se consideră victime ale unor conspirații și comploturi puse la cale de străini și că, în genere, se supraapreciază. În continuare, sub genericul *Principalele ideal*, se urmărește cum i-au „recreat” românii pe eroii lor, cum și-au alcătuit „panteonul național”, prin ce mecanisme au fost unii înălțați în chip nemeritat - crede dl Boia - pe pedestaluri, iar alții au fost complet nedreptățiți. Cel din urmă capitol (*După 1989*) reia concentrat paleta tematică de mai sus și o adaptează împrejurărilor de după căderea comunismului, când, constată autorul, nu s-a schimbat prea mult în domeniul abordării trecutului. Sensul concluziei este că „mitizarea” trecutului în spirit „naționalist” s-a accentuat în România de astăzi.

Cartea nu prezintă trecutul românilor în funcție de felul cum acesta s-a derulat, fiindcă nu-și propune acest lucru, pe de o parte și fiindcă autorul este convins că acest lucru nu este posibil, pe de altă parte. De aceea, sunt urmărite și, adesea, condamnate doar acele deformări ale trecutului numite de autor „mituri”. Numai că astfel este, de fapt, analizat întreg trecutul românilor, deoarece tot acest trecut se dovedește, conform autorului nostru, îmbibat cu „mituri”. Lucrarea respectă în linii

mari o anumită desfășurare cronologică, atâta timp cât pornește de la „origini” și ajunge la zi, dar acesta este doar un cadru folosit drept pretext pentru sublinierea „mitizării” generalizate a trecutului. Structurarea lucrării nu răspunde nevoii de obiectivitate - în care profesorul Boia nu crede - ci dorinței de a sublinia nocivitatea „naționalismului”, copleșitor la români, și fragilitatea modernizării și tendinței de integrare europeană. Modernizarea și integrarea europeană a României ar fi - ni se spune - imposibil de realizat datorită, în primul rând, impregnării „conștiinței românești” cu „naționalism”, „autohtonism”, „autoritarism” (aplecare spre regimuri totalitare) și orientări politice de stânga. Tot acest conținut nefast, antieuropean și periculos al mentalității românilor s-ar explica prin cultivarea de către istorici și de către alți oameni de cultură a unor „mituri” prost orientate.

DE CE O CARTE DESPRE ALTĂ CARTE?

Desigur, critica dlui Boia, îndreptățită în principiu, poate presupune o discuție extrem de utilă, mai întâi între istorici. Inițial, am intenționat să alcătuim doar o recenzie, în care să dezvoltăm câteva idei și să formulăm anumite concluzii. Pe parcursul adâncirii lecturii și mai ales după o seamă de reflecții asupra conținutului, ne-am dat seama că ar fi nevoie de o recenzie ceva mai detaliată. Redactarea propriu-zisă a textului a pretins însă, pe nesimțite, o dezvoltare și mai mare. Lucrarea profesorului Boia se preta unei analize detaliate, din mai multe puncte de vedere. Cu tot caracterul său neobișnuit, interdisciplinar și nu numai, am fi preferat să încadrăm cartea în domeniul istoriei istoriografiei. În linii mari, dl Boia procedează la o critică necruțătoare a scrisului istoric românesc din ultimele două secole. O recenzie de tip clasic pentru o astfel de lucrare ar fi trebuit să ia în discuție, poate, concepția despre trecut a autorului, metoda sa istorică, ideile social-politice vehiculate, stilul abordat în vederea receptării mesajului de către cititori. Aceasta ar fi însemnat să facem abstracție de arhitectura lucrării, de planul gândit de autor și să discutăm numai concepte, noțiuni, probleme de genul: definirea de către autor a istoriei, definirea istoriei ca reflecție, chestiunea adevărului istoric, cauzalitatea faptelor (proceselor) istorice, rolul istoricului, metodele de accesare la trecut ale istoricilor, metoda de accesare la trecut a dlui Boia, rolul mediului familial și social în formarea istoricului, influența societății contemporane în reconstituirea trecutului de către istoric etc., etc.

O asemenea abordare a fost împiedicată de o seamă de factori: 1) ar fi fost în totală distonanță, mai ales ca formă, dar și ca fond, cu spiritul lucrării profesorului Boia, care nu se vrea deloc „științifică” și „rațională”; 2) s-ar fi adresat unui cu totul alt segment de public, specializat în istorie și familiarizat cu teoria istoriei, și nu publicului mai larg, pentru care pare să fi fost scrisă cartea aflată în atenție; 3) s-ar fi referit prioritar la istorie, la istorici și la istoriografie, când, de fapt, dl Boia a avut în atenție deopotrivă cultura și conștiința românească modernă și contemporană; 4) ar fi fost un fel de răspuns abstract la mulțimea de probleme concrete ridicate de *Istorie și mit...*; 5) ar fi trebuit să ignore foarte

multe nuanțe cuprinse în carte, ceea ce ar fi limitat forța de argumentare a mesajului nostru critic. Cel puțin din aceste motive, am preferat o cale mai puțin obișnuită, adică am urmat firul logicii dlui Boia, am respectat structura discursului propus în *Istorie și mit...*, mergând exact pe calea de analiză stabilită de autor. Am reluat pe scurt, la fiecare capitol și subcapitol, ideile susținute și argumentele aduse în favoarea lor, spre a analiza pe larg valoarea fiecărui argument și gradul de consistență a concluziilor reieșite. Firește, deși, spre deosebire de profesorul Boia, noi credem în menirea istoricului de a tinde spre descoperirea adevărului și relevarea lui (chiar dacă nu reușește niciodată să ajungă pe deplin la acesta), am fi naivi să pretindem că analiza noastră critică este infailibilă. Nu am făcut decât să comunicăm cititorilor și o altă opinie decât a profesorului Boia. Și am voit ca această opinie să fie argumentată. Calea aleasă de noi nu este lipsită de riscuri și poate stârni nedumeriri și critici. Unora li se va părea, poate, „plictisitor” să vadă cuprinsul cărții dlui Boia reluat aici; alții ar putea fi agasați de o seamă de repetiții de pe parcursul lecturii, deși ele urmează adesea repetițiile făcute de dl Boia (de exemplu, „mitul” lui Mihai Viteazul este menționat la fiecare capitol și chiar în mai multe subcapitole ale aceluiași capitol, iar numele domnului și voievodului apare pe circa 60 de pagini din cele cam 360 ale textului integral; Mihai Viteazul este „bun” de demonstrat „mitizarea” fiecărui curent cultural); pe unii i-ar putea nemulțumi anumite comentarii ale noastre mai dezvoltate, în jurul unor idei aparent „clare”. Am insistat totuși, fiindcă „claritatea” acestor idei este înțeleasă adesea diametral opus de către diferiți cititori și am decis să ne susținem cât mai solid punctul de vedere.

În fine, unii ar putea să fie dezamăgiți: dl Boia a scris cartea *Istorie și mit în conștiința românească* spre a demonstra cât de nepregătiți sunt românii pentru a se integra în instituțiile euroatlantice, datorită mentalității lor deformate de „mituri istorice naționaliste”, deși integrarea, modernizarea, orientarea spre Occident și valorile sale sunt absolut necesare românilor și României; noi am scris o altă carte spre a susține cam același lucru, dar cu o deosebire. Credem și noi că românii nu sunt suficient pregătiți pentru provocarea lansată de instituțiile europene, că orientarea României spre lumea occidentală este indispensabilă prosperității ei, dar nu credem că „miturile istorice naționaliste” sunt principala cauză a profilului actual al „conștiinței românești”. Conștiința românească este formată din mai multe componente, iar modul de receptare a trecutului este numai una dintre ele, și nu cea mai importantă. Toate componentele interacționează și ele au o rezultantă produsă de ansamblul lor.

Natural, românii și-au idealizat trecutul, ca toate popoarele de altfel. Idealizarea s-a făcut cel mai adesea din rațiuni patriotice, naționale, civice. Sub comunism însă, trecutul nostru a fost intenționat falsificat, în diferite feluri și cu scopuri variate. Istoricii nu au rămas în afara acestui proces, mai ales că unii s-au angajat în mod conștient să „glorifice” sau să falsifice trecutul. Dar trecutul nu este dezvăluit oamenilor numai de către istorici, ci de foarte mulți amatori de istorie, de toate felurile, de la poeți și pictori până la politologi și politicieni. Opinia publică își formează reprezentările despre trecut

din toate aceste surse, și nu numai dinspre istorici, și nici măcar prioritar dinspre ei. Dar chiar dacă și istoricii deformează uneori copios trecutul, aceasta nu este *regula*, cum pretinde dl Boia. Iar istoricii români cei mai valoroși *nu au falsificat trecutul cu bună știință*, ci au căutat mereu să descopere și să pună în evidență *adevărul*. Istoriografia noastră este un produs onorabil al spiritualității românești și ea trebuie prețuită ca atare. În plus, marii creatori din domeniile artei, care au luat ca pretext trecutul pentru lucrările lor, nu pot fi criticați pentru nici o deformare, falsificare sau „mitizare”, fiindcă scopul lor nu are nici o legătură cu scopul istoricilor. Artiștii pot spune orice și oricum despre trecut. Iar dacă românii îl văd pe Mircea ca pe „un bătrân atât de simplu, după vorbă, după port», care i-a răspuns în termeni patriotici lui Baiazid, și nu știu când a domnit, nici că a fost relativ tânăr și nici că a fost scos din scaun de Vlad Uzurpatorul sprijinit de otomani, istoricii nu au nici o vină. Oamenii obișnuiți nici nu pot și nici nu trebuie să perceapă trecutul ca și istoricii. La nivelul conștiinței publice, trecutul are un cu totul alt profil, în orice țară, decât la nivelul istoriografiei. Dl Boia crede însă că tot „răul” pornește de la istorici și de la scrierile lor, că *istoriografia română în ansamblul său, de două sute de ani încoace, este deformată în sens naționalist și complet nocivă pentru spiritul public*, ceea ce este grav și, cum vom încerca să arătăm, inexact.

Ar fi bine ca viziunea „greșită”, *recte* „naționalistă”, a românilor despre trecut să împiedice - doar ea - România să acceadă mai repede în structurile europene, deoarece istoricii și ceilalți oameni de cultură nu ar avea decât să scrie monografiile despre Europa, să înalțe imnuri gloriei europene, să țină discursuri despre forța Europei Occidentale etc. și să oprească orice «laudă» adusă trecutului național. Copiii la școală ar putea învăța, de pildă, numai istoria și geografia Europei și SUA și numai limba engleză. Ei ar fi cu siguranță, în câțiva ani, «buni europeni» și, după o vreme, nici nu ar mai avea ce să «integreze», fiindcă nu ar mai exista România. Deși nimeni nu a aplicat asemenea soluție radicală, am putea-o experimenta noi. Numai că nu ar avea nici un rost. Considerăm că plasarea în antiteză a Europei unite sau federale a viitorului cu națiunile europene de astăzi și din trecut este o mare eroare, merită să abată opinia publică și pe unii politicieni de la chestiuni fundamentale, de substanță. Europa națiunilor poate foarte bine să dea naștere - cum se și întâmplă sub ochii noștri - Europei comunitare a viitorului, dacă se respectă câteva reguli și se îndeplinesc câteva condiții.

Trecem în continuare la analiza amănunțită a construcției dlui Boia, urmând cuprinsul lucrării *Istorie și mit în conștiința românească*. Am păstrat titlurile și subtitlurile date de autor. Trimiterile dintre paranteze se fac la paginația ediției a II-a, care, deși beneficiază de încă o introducere, este neschimbată în raport cu prima și mai ușor de găsit (București, Editura Humanitas, 2000, 376 p.).

2. ANALIZA CONȚINUTULUI

INTRODUCERE (P. 43-48)

Ca orice autor riguros și serios, profesorul Lucian Boia începe prin definirea termenilor majori utilizați în lucrare, adică a noțiunilor de *istorie* și *mit*. Pentru publicul larg, disocierea între istoria reală, sau între ceea ce s-a petrecut cu adevărat în trecut, și reconstituirea a ceea ce a fost, ori istoria ca discurs, era absolut necesară. Autorul atrage atenția că „cele două *istorii* sunt departe de a fi echivalente” (p. 43), ceea ce reprezintă o observație general acceptată. De aici însă, judecata de valoare a dlui Lucian Boia urmează o cale proprie: istoria-discurs sau istoriografia nu poate, de fapt, să aspire la „reconstituirea” trecutului, fiindcă istoricul recrează trecutul după sensibilitatea sa sau, cu alte cuvinte, „produce un gen de *ficțiune* cu materiale *adevărate*”. Argumentele nu sunt de neglijat: aceleași procese și fapte istorice sunt tratate diferit de autori diferiți, manualele de istorie sunt foarte diferite, împrejurări deosebite au ca rezultat discursuri despre trecut deosebite. Se face un nou pas când se afirmă că înseși faptele istorice sunt construite de istoric (p. 44). Altfel spus, istoricul nu „reface” trecutul, ci îl „face” pur și simplu, el este *demiurgul*. Dacă este așa, natural că ceea ce rezultă din munca istoricului nu poate fi decât *ficțiune*, cum spune însuși autorul. Judecata următoare se impune de la sine: „nu există istorie obiectivă” și „nici nu poate exista” (p. 44). Cei care au crezut și cred contrariul ar fi - după dl Lucian Boia - robii iluziei scientiste a ultimelor două secole, ai „școlii critice” și ai „marxismului”. Pentru a atenua parcă șocul afirmațiilor de mai sus, suntem asigurați că și în științele zise exacte totul este relativ. Totuși - ni se spune în continuare - istoria este un caz aparte, pentru că ea nu este făcută doar de istorici (cum este fizica făcută doar de fizicieni), ci de toți și de toate: tradiția orală, literatura, școala, biserica, armata, discursul politic, presa, radioul, televiziunea, cinematograful etc. De aici ar decurge un soi de «istorii mitificate», pe care profesioniștii domeniului nu le pot controla și influența decât în mică măsură.

În acest punct, se cuvine să facem un popas, fiindcă pătrundem pe terenul definirii celei de-a doua noțiuni-cheie, aceea de „mit”, și fiindcă acum ni se dă și cheia titlului cărții: *istorie și mit* nu înseamnă o paralelă sau o comparație între două domenii distincte, cum s-ar putea bănuși, ci *tratarea istoriei românilor ca mit, ca sumă de mituri*. Pentru o asemenea tratare și-a pregătit autorul terenul, atunci când a procedat la definirea istoriei în chipul rezumat mai sus. Distincția între trecut și discursul despre trecut, chiar dacă ambele sunt numite în mod curent *istorie*, este veche, iar filosofii istoriei au analizat acest lucru sub o multitudine de fațete, în funcție de diverși factori, inclusiv școala de gândire căreia i-au aparținut. Este clar că istoria ca discurs nu se suprapune niciodată istoriei reale, dar majoritatea istoricilor sunt de acord că ea, *istoriografia*, *tinde să se apropie cât mai mult de istoria*

reală, dacă istoricul este onest și își cunoaște meseria. Aici, profesorul Lucian Boia are un punct de vedere diferit și paradoxal: după ce numește istoria-discurs „reconstituirea a ceea ce s-a petrecut” cândva, spune că istoricul - *recte* oricare istoric - produce *ficțiune*. Or, reconstituirea înseamnă restabilirea unui fapt, proces etc., așa cum a fost sau aproape așa cum a fost. Prin urmare, istoricul autentic nu-și poate propune și nici permite să producă *ficțiune*. De altminteri, ficțiunea (creație a imaginației, născocire) este apanajul artelor; creatorii din domeniul artelor recurg la imagini artistice cu scopul *re-creării*, *re-modelării* realității. Prin urmare, dacă istoricul încearcă să *re-constituie* realitatea, să o refacă aproximativ, după indiciile pe care le are, el nu poate apela cu bună știință la ficțiune sau, dacă o face totuși, atunci se transformă în literat, pictor, muzician etc., adică în *artist*.

Paradoxurile lanțului de judecăți continuă însă: pe de o parte, istoricul ajunge la ficțiune lucrând cu materiale sau fapte adevărate (p. 43), pe de alta, chiar faptele sunt construite de istoric (p. 44). Că istoricul autentic așază «faptele» într-o schemă explicativă, logică este aproape de la sine înțeles. Dar prin aceasta el nu trebuie să ajungă la «ficțiune», decât dacă părăsește specificul disciplinei, dacă vrea să-și anihileze statutul de istoric și să treacă în alt domeniu. Mai mult, istoricul nu poate «construi» intenționat fapte istorice, decât dacă este istoric-participant, dacă el concurează la făurirea istoriei reale. Istoricul de azi (adică din ultimele două secole) care «face» (*recte* contraface) fapte ale trecutului este, în realitate, un impostor - sunt și au fost destui - și este până la urmă depistat și blamat.

Afirmația că *nu există istorie obiectivă* (p. 44) poate să provină din convingerile filosofice personale ale autorului și trebuie respectată. În acest spirit, pentru unii, adevărate autorități ale gândirii, nu există nici realitate obiectivă. Teologia și filosofia creștină (vezi, de pildă, Sfântul Augustin) susțin că lumea reală este cea de dincolo și că lumea palpabilă, pământeană este una a iluziilor, a umbrelor, a deșertăciunii. În limbajul unora dintre oamenii de știință, s-a încetățenit însă noțiunea de «realitate obiectivă» (realitate existentă în afara conștiinței omului și independent de ea) și cea de «istorie obiectivă» (istorie reală, imparțială). Evident, a doua noțiune acoperă un ideal sau o tendință, anume tendința istoricului de a se apropia cât mai mult de trecutul-realitate, de a-l reconstitui cât mai veridic. Istoricii știu că nu ajung niciodată exact la acest scop, care rămâne etern un ideal, dar nu pot abdica de la tendința respectivă. Și fizicianul știe că omul nu va dezlega niciodată complet tainele atomului, dar nu încetează să caute, să spere că va descoperi un nou adevăr, că va elimina o pată neagră sau o mai veche eroare. Prin urmare, credem că istoricul nu ajunge niciodată la adevărul absolut (care este apanajul divinității), dar, dacă este onest și bine pregătit, ajunge la adevăruri parțiale. În nici un caz, nu ajunge direct, ca spre un scop în sine, la *frumos*, sau la *grotesc*, sau la *urât*, sau la *sublim*, deoarece astfel ar deveni artist. Asta nu înseamnă că scrisul istoric, ca *formă*, nu poate fi frumos, că nu poate avea virtuți artistice. Mulți istorici autentici, căutători și descoperitori sinceri de adevăr (adevăruri), au fost apreciați ca excelenți stilști, ca „artiști”, pentru limba în care au scris, pentru cursivitatea

și armonia limbajului. Un adevăr se poate comunica în mai multe feluri, cu o singură condiție: să rămână adevăr.

Este evident că domnul Boia nu consideră istoria o știință și ea nici nu este știință în înțelesul clasic al temenului. Chiar și în comparație cu științele numite sociale sau socio- umane, istoria are un statut aparte. Un mare filosof al istoriei în plan european, anume Alexandru D. Xenopol, scria că faptele din câmpul științelor naturii sunt „fapte de repetiție” (se pot reproduce, în laborator de exemplu), pe când faptele istorice sunt „fapte de succesiune” (o dată petrecute, nu se mai pot repeta)¹. Firește, de aici nu trebuie să tragem concluzia (nici Xenopol nu a făcut-o) că nu putem cunoaște faptele istorice. Relativismul (și relativitatea) au revoluționat toate științele, dar nu au dizolvat deocamdată disciplinele, domeniile, în ciuda interdisciplinarității, a globalizării cercetării, a renunțării la multe diviziuni renescentiste, raționaliste, iluministe etc. În viziunea autorului aflat în atenție, istoria nu poate fi o știință, pentru că științele sunt căutătoare de adevăr (adevăruri), relativ sau parțial, dar totuși adevăr. Suntem de acord că nu există un unic adevăr (ar fi teribil de plictisitor să fie un astfel de adevăr!), dar există adevăruri mărunte pe care putem și trebuie să le căutăm. Dacă nu căutăm adevărul (adevăruri), atunci ce să căutăm în trecut, ca istorici? Poetul caută un subiect pentru un poem, o baladă, o odă, pictorul caută o scenă pe care s-o immortalizeze pe pânză, Verdi a văzut în Egiptul faraonilor sursă de inspirație pentru o operă celebră, ca să îndemne la emanciparea țării sale, Italia etc. Este evident că toți aceștia recurg deliberat la ficțiune; trecutul este la ei un pretext pentru a-și susține ideea și a desfășura în toată amploarea lor imaginile artistice, specifice ramurii din artă pe care o ilustrează și pentru care sunt înzestrați cu har sau talent. Faptele pot fi inventate de artiști, viața personajelor reale poate fi distorsionată fără limite, câtă vreme ambianța unei anumite epoci este vag surprinsă etc. Or, dacă istoricul «produce un gen de ficțiune», dacă el «construiește fapte» cu bună știință, nu este oare un artist? Firește că da, și nici nu este de mirare acest lucru. Secole la rând, chiar milenii, în antichitate, la egipteni, la vechii evrei, la grecii epocii homerice și mai apoi, chiar la romani un timp, istoria, în ciuda etimologiei termenului (*anchetă, cercetare, căutare*), era considerată *arta* de a vorbi, de a cânta și de a scrie *frumos* despre trecut. Muzica și poezia făceau corp comun cu istoria. Nu întâmplător, Clio este plasată în fruntea muzelor. Milenii la rând, aezii, logografii, Herodot, Tacitus, autorii *gestae*-lor medievale, sute, poate mii de „istorici” au povestit, au cântat și au scris *frumos* (nu *adevărat*) despre trecut. Or, frumosul este o categorie estetică și se raportează la artă. Treptat, a apărut însă, timid la început, preocuparea pentru *adevăr*, curățarea de ficțiune, de legendă, de poveste, de intervențiile fățișe ale zeilor. De peste două mii de ani datează ideea de *critică a surselor*. De atunci se știe că istoricul, lăsând pe seama artiștilor ficțiunea, frumosul și alte categorii estetice, are menirea să reconstituie crâmpoie ale trecutului după reguli precise, folosind izvoare de diferite tipuri. Aceste reguli au devenit parte a profesiei de istoric, a eticii meseriei. Ele au fost exagerate cu timpul, în

---

¹ Vezi Alexandru D. Xenopol, *Principiile fundamentale ale istoriei*, Iași, 1900.

anumite locuri și sub anumite regimuri, au condus și la distorsiuni, la falsuri. Din artă, istoria a ajuns pentru unii știință aproape exactă. Evident, au fost mereu *corsi e ricorsi*, suișuri și coborâșuri, volute impresionante sau reveniri spectaculoase. De la încrederea nemărginită în rațiune și cunoaștere s-a trecut la agnosticismul cel mai pur, de la ideea că omul (istoricul) poate cunoaște întocmai istoria, „așa cum a fost”, s-a ajuns la convingerea unora că trecutul (ca și realitatea în întregul său) rămâne complet impenetrabil. În fond, pentru orice există argumente și, într-o societate democratică, fiecare este liber să creadă cum dorește, câtă vreme nu-i lezează pe cei din jur. Totuși, curentele istoriografice dominante, poate influențate de „scientismul ultimelor două secole”, cum preferă să se exprime Lucian Boia, sunt în legătură cu adevărul (adevărurile), cu cercetarea sau căutarea acestor adevăruri. Firește, mai nimeni nu este atât de naiv să creadă că există *un singur adevăr omenesc* și că vreun istoric ar avea apanajul acestui adevăr, văzut ca un inefabil porumbel alb care așteaptă să fie prins. Este evident că, dacă cinci istorici tratează independent același subiect al vieții trecute, vor rezulta cinci versiuni diferite. Presupunând că toți cei cinci istorici sunt onești, că toți procedează la critica surselor, că toți sunt buni profesioniști, că toți caută să limiteze pe cât posibil factorii perturbatori, aleatorii, presiunea mediului etc., se poate admite că operele rezultate ar fi relativ asemănătoare. Șansele sunt însă mici să se întâmple acest lucru, mai ales dacă tema comună a fost tratată de unul în manieră sociologizantă, de altul din punct de vedere cultural, de altul prin unghi politic, de altul prin prisma mentalului colectiv etc. Toate aceste variante sunt corecte și în conformitate cu adevărul parțial căutat de fiecare. În plus, peste un timp, după apariția unor surse noi sau după schimbarea sensibilității publicului, aceeași temă va apărea, fără doar și poate, tratată altfel. Rigoarea metodelor de cercetare a trecutului este scăzută în comparație cu rigoarea din științele naturii și chiar cu aceea din alte științe numite sociale. Toate acestea ne pot împinge în relativismul cel mai adânc și în scepticism în legătură cu descifrarea trecutului, ne pot lăsa indiferenți sau ne pot incita la noi cercetări, cu ferma convingere că trecutul, ca și viața, este de o complexitate extraordinară.

Citatul din Lucien Febvre - *Istoricul nu este cel care știe, ci cel care caută* (p. 44) - are, credem, și o altă interpretare decât cea dată în lucrarea analizată aici. Dl Lucian Boia vrea să înțeleagă că istoricul nu este cel care știe adevărul (fiindcă oricum nu-l poate ști), ci acela care investighează trecutul (ca să afle ce?). Intenția lui Lucien Febvre și a faimoasei școli din care a făcut parte, în spiritul profesionalismului, al «meseriei de istoric», era mai degrabă de a distinge între cel care știe infinite date și fapte din cărți, care preia de-a gata totul (dar care este amator sau, oricum, nu este autentic istoric) și profesionistul care dispune de metodologia cercetării, care știe ce și cum să cerceteze. Cu alte cuvinte, între doi oameni pasionați de trecut, cu aproximativ același bagaj de date istorice, istoric este numai acela care cercetează, care investighează trecutul, care se îndoiește, care poate face critica surselor și care, în dreaptă consecință, poate distinge adevărul de minciună, de fals, de iluzie. Un fizician iubitor de trecut poate să cunoască istoria Ordinului iohanit, sau a masoneriei, ori evoluția

hamului la cai, sau a potcoavei, mai bine decât un istoric, dar numai istoricul poate descifra un document latin cu scriere gotică din secolul XIII, se poate pronunța cu autoritate despre autenticitatea unui sigiliu capitular sau poate încadra corect filigranul hârtiei unui miscelaneu de acum cinci secole. Fizicianul-istoric ia totul de-a gata, pe când istoricul de profesie caută, descoperă, cântărește, critică, respinge sau acceptă, în cunoștință de cauză. Prin această zicere, Lucien Febvre nu a incriminat cunoașterea sau aflarea adevărului, ci adunarea mecanică de date, considerată nespecifică pentru istoric. Oricum, frazele celebre, proverbele bune, maximele au mai multe înțelesuri și se modifică în sens, ca și gustul oamenilor. Uneori, le reamintim studenților noștri de la cursul de paleografie latină că vorba «ai carte, ai parte» nu a avut la început nici o legătură cu școala și cu avantajele celor școliți, ci s-a referit la *charta* (diploma, documentul, cartea de moșie) a celor care voiau să aibă de drept pământ. Numai cei cu document (hrisov) de la suveran aveau parte, în fața legii, de proprietate funciară, baza prosperității medievale. Și cuvintele își modifică treptat înțelesul: iobagii (șerbii, de la un moment dat) erau în secolele XI-XII cei mai apropiați companioni ai regelui, cei mai importanți membri ai elitei ungare; cnezii (juzii) noștri - mărunți stăpâni feudali locali sau chiar țărani, într-o etapă a avatarurilor lor - nu mai au aproape nimic din prinții slavi (cneji), deși cuvântul cneaz (rudă cu germanicul vechi *kunig*) înseamnă *principe*; *nemernicul* nu a fost de la început un om de nimic, ci acela care „nemerea” într-o comunitate rurală închisă, tulburându-i echilibrul etc. Ținând seamă de toate aceste modificări de sensuri și transformări, este clar că și aprecierea lui Lucien Febvre poate avea mai multe interpretări. Noi o preferăm pe cea relevată mai sus.

Profesorul Lucian Boia mai particularizează într-un fel istoria: dacă cele mai multe științe și discipline sunt rezervate cvasiexclusiv specialiștilor domeniilor respective, „istoria nu este făcută doar de istorici” (p. 44-45). Aici, se suprapun intenționat planurile. După ce, inițial, ni se explicase că oamenii în general, indivizii, comunitățile fac istoria și că istoricii (profesioniștii) o scriu, acum verbul *a face* capătă înțeles ambiguu: toți și toate fac istoria (p. 45). Ca în orice domeniu al cunoașterii, și în trecutul reconstituit există cel puțin două planuri: unul elaborat de specialiști, de istorici, de cercetători, de cei dotați cu instrumentarul necesar și altul al tradiției orale, al amatorilor, al celor ce iubesc trecutul, dar nu-l pot reface singuri (deși încearcă și îl deformează). Totuși, reconstituirea corectă, profesionistă și credibilă a trecutului este făcută de istorici. Mai apare, foarte rar, câte un diletant de geniu precum Schliemann, descoperitorul Troiei, dar și aceștia sfârșesc prin a se încadra regulilor meseriei, prin a se specializa.

Difuzarea istoriografiei autentice în societate, spre medii mai largi sau mai restrânse, nu se face mereu direct prin intermediul istoricilor, ci prin varii mijloace, interferează cu legende, tradiții, mituri, clișee etc. și conduce implacabil la vulgarizări, exagerări, erori, falsuri. Profesioniștii istoriei «se află prinși în această rețea» (p. 45), dar - dacă vor - sunt conștienți de acest lucru și nu îl acceptă ca pe un dat implacabil, primenesc mereu trecutul de intruziuni deformatoare. Desigur, nu reușesc

niciodată s-o facă pe deplin, dar cine poate atinge absolutul în această lume? Farmecul este tocmai căutarea. Dar căutarea cu rost. Dacă nu desprindem realul de imaginar, adevărul de fals, autenticul de contrafacere, izvorul bun de cel rău, atunci de ce mai căutăm și ce căutăm? Evident, istoricul este un om și nu se poate detașa de mediul în care trăiește, dar nu credem că obligatoriu «el se hrănește din mitologia ambiantă» și că «este la rândul său un producător de mitologie» în mod programatic și conștient (p. 45). Dacă dorește acest lucru, poate să fie și producător de mitologie, dar atunci încetează să mai fie istoric. Dacă nu dorește - optând pentru «meseria de istoric» propriu-zis -, atunci trebuie să ajungă în cel mai mare grad posibil la separarea realității trecute de mitologie, de imaginar. Aceasta nu înseamnă că miturile ar trebui să rămână nestudiate. Sunt destui specialiști care le studiază cu mare succes, inclusiv istorici dornici să descifreze evoluția mitologiei, rolul miturilor în cadrul diferitelor comunități, în mentalul colectiv².

Di Lucian Boia percepe însă o lume înconjurătoare alcătuită doar din mituri sau dominată de mituri și vede în acestea materia primă a istoricului. De aceea, Domnia sa constată „un proces inevitabil de mitificare a istoriei” (p. 45). Conștient de șocul acestor afirmații, autorul se simte obligat să ne lămurească asupra accepțiunii pe care o dă noțiunii de *mit*. Urmând firul logic indus până aici, nu ar trebui să fim foarte mirați: dacă istoricul nu trebuie și nu poate să descopere adevăruri, dacă produce „un gen de ficțiune”, dacă el însuși „construiește fapte”, atunci cu ce altceva ar putea el să opereze decât cu mituri? Dar să vedem ce definiție se dă mitului. Mitul ar fi o „construcție imaginară (ceea ce, încă o dată, nu înseamnă nici *reală*, nici *ireală*, ci dispusă potrivit logicii imaginarului), destinată să pună în evidență esența fenomenelor cosmice și sociale, în strâns raport cu valorile fundamentale ale comunității și în scopul de a asigura coeziunea acesteia” (p. 46). Mai sus fuseserăm avertizați că, în concepția autorului, nu este nici o contradicție inerentă între imaginar (căreia i se subsumează și mitul) și realitate și că a distinge între *adevărat* și *neadevărat*, în cazul miturilor, este un mod greșit de a pune problema (p. 45). Nu ni se pare nimic spectacular, cât timp ne identificăm cu logica autorului: dacă istoria ca discurs nu poate ajunge la adevăr și nu trebuie să încerce să distingă între adevăr și neadevăr, atunci materia primă a istoriei - care ar fi miturile - cum s-ar putea supune acestei distincții, și la ce bun? Chiar dacă în realitate s-ar putea distinge între adevărat și neadevărat, cine să facă acest lucru, din moment ce istoricii nu au menirea aceasta?

Dar să revenim la definiția mitului. Nu înțelegem cum poate fi *mitul* construcție imaginară,

---

² Exemple: Y. -M. Bercé, *Le Roi Caché. Sauveurs et imposteurs: mythes politiques populaires*, Paris, 1994; Roger Caillois, *Le Mythe et l'homme*, Paris, 1938; Ernst Cassirer, *Le Mythe et l'homme*, Paris, 1972; Susanne Citron, *Le Mythe national*, Paris, 1991; N. Cohn, *L'histoire d'une mythe. La conspiration des Sages des Sion*, Paris, 1977; G. Durand, *Introduction à la mythologie. Mythes et sociétés*, Paris, 1996; Mircea Eliade, *Aspecte ale mitului*, București, 1978; Raoul Girardet, *Mythes et mythologues politiques*, Paris, 1986; Candido Mendes, *Le Mythe du développement*, Paris, 1978; André Reszler, *Mythes politiques modernes*, Paris, 1981; Jean Tulard, *Napoléon ou le mythe du sauveur*, Paris, 1987 etc.

nici reală, nici ireală, din moment ce adjectivul *imaginar* înseamnă *nereal, fictiv, închipuit*? Nici ce poate să fie *logica imaginarului* nu este deloc clar, dacă ne amintim că *logica* singură înseamnă *demonstrație, rațiune, raționament* sau *ordonarea gândirii*?

Dar, deși în cazul miturilor nu se distinge între adevărat și neadevărat, ele, miturile, degajă - ni se spune - *adevăruri esențiale*. Deocamdată, se degajă și paradoxuri, ceea ce nu este lipsit de farmec într-un eseu. Definițiile curente ale mitului, luate din surse de cultură generală, nu din tratate de specialitate, sună însă altfel:

•1. formă a culturii spirituale specifică societății primitive, incluzând o reprezentare generală a realității și o încercare de explicare a ei, dar deosebindu-se atât de simbolul religios sau artistic, cât și de teoria științifică sau filosofică (ex. Miturile cosmogonice povestesc cum a apărut lumea, iar miturile etiologice se referă la originea unor fenomene, obiceiuri, instituții etc.). Apare sub forma unei narațiuni populate de ființe și întâmplări fabuloase, fantastice, simbolizând forțe, fenomene și procese naturale sau sociale; 2. născocire, minciună (*Mic dicționar enciclopedic*, varii ediții, București, Editura Enciclopedică, sub voce);

•1. povestire de origine populară, transmisă de tradiție și exprimând într-o manieră alegorică sau sub trăsăturile unui personaj istoric deformat de imaginația colectivă, un mare fenomen natural: mitul solar, miturile grecești (vezi *legendă*), mitul lui Prometeu; 2. amplificare și deformare de către imaginația populară a unui personaj sau fapte istorice, a fenomenelor sociale etc.: mitul napoleonian, mitul eroilor; 3. construcție a spiritului care nu se sprijină pe un fond de realitate: averea sa este un mit. Mitologie: ansamblu de legende, mituri care aparțin unei civilizații, unui popor, unei religii și, în parte, antichității greco-latine etc. (*Pluridictionnaire Larousse. Dictionnaire encyclopédique de l'enseignement*, varii ediții, Paris, Librairie Larousse, sub voce);

• 1. povestire cu caracter fantastic care expune diversele credințe ale popoarelor antice despre zei, despre unele întâmplări și fapte legendare; 2. născocire, poveste, basm (Florin Marcu, Constant Maneca, *Dicționar de neologisme*, varii ediții, București, Editura Academiei, sub voce).

Ar mai putea fi găsite sute de dicționare cu definiții ale mitului, dar nu credem că este nevoie. În mod curent, *mitul* (de la grecescul *mythos*, adică „povestire”) este o narațiune arhaică, din vechimea nebuloasă, despre zei, eroi sau oameni, despre obiecte, lucruri, idei, forțe etc., exprimând dorințe, sentimente sau explicații, cu mijloacele fabulosului, fantasticului, ficțiunii. Orice mit are un sâmbure rațional, real, care ține de esența umană, dar totul este îmbrăcat în înveliș metaforic și alegoric. Prin dozajul fin între real și fantastic și prin marile probleme umane cărora le oferă răspunsuri tulburătoare, miturile au o permanentă actualitate și se pretează la foarte multe interpretări, în acord cu multitudinea evenimentelor și situațiilor istoriei umane. Miturile despre oameni și «realități» din trecutul controlabil se numesc «mituri istorice», deși noțiunea este relativ nouă. O interpretare tentantă și originală a miturilor, cu ajutorul analizei structuraliste, a oferit Claude Lévi-Strauss (vezi,